

Boekbesprekingen

Emma Huig, Inger N.I. Kuin, en Mirte Liebregts, redactie. *De huid van Cleopatra: Etniciteit en diversiteit in oudheidstudies* (Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2022), ISBN: 9789087049904. 272 pag., €20,00.

‘Een oudheid van en voor iedereen.’ Aldus luidt de ondertitel van het voorwoord van de essaybundel *De Huid van Cleopatra: Etniciteit en diversiteit in oudheidstudies*. Dit voorwoord, geschreven door Casper de Jonge, hoogleraar Griekse Taal- en Letterkunde aan de Universiteit Leiden, maakt in minder dan drie pagina’s duidelijk wat nou precies de waarde is van de essays die verzameld zijn in deze bundel. Hij wijst de lezer op het huidige politieke milieu, waarin thema’s zoals inclusiviteit en diversiteit continu centraal staan in het publieke debat. Deze trend, om voorbij onze eigen vooroordelen te denken en bewust te zijn van onze eigen subjectiviteit, is ook van grote invloed op de wetenschap. Historici worden aangespoord om hun eurocentrische bril af te zetten en zich toe te leggen op het bestuderen een geschiedenis voor en door iedereen. Ook voor onderzoekers van de Oudheid is het belangrijk dat zij zichzelf vragen stellen over hoe zij te werk gaan en hoe inclusiviteit hierin een rol speelt. In deze bundel, schrijft De Jonge, staan daarom twee vragen centraal: ‘Wie bestudeert de Oudheid?’ en ‘Welke Oudheid bestuderen we?’ Deze vragen vormen de aanleiding voor de bespreking van verschillende gerelateerde zaken. Heeft iedereen dezelfde kansen om de Oudheid te bestuderen of blijft de Oudheid een exclusiviteit, de toegang beperkt tot een kleine groep? En waar ligt de focus? Blijven we bij de Grieken en Romeinen of kijken we verder naar de geschiedenis van Babylon, Perzië, de Levant en Gallië? In het beantwoorden van deze vragen komt een derde centrale vraag als van nature bovendien: ‘Wie bestuderen we eigenlijk?’ Stoppen we bij keizers en koningen of bestuderen we ook tot slaaf gemaakten en minderheden? De essays verzameld in deze bundel dragen bij aan het beantwoorden van deze vragen, vanuit verschillende invalshoeken.

De zestien hoofdstukken van de bundel, inclusief de inleiding, zijn opgedeeld in drie thematische delen, die elkaar logischerwijs opvolgen. De zeven hoofdstukken die volgen op de inleiding vormen de eerste sectie: ‘Etniciteit, identiteit en huidskleur in de Oudheid’. Met behulp van verschillende selecties van antieke bronnen, behandelen deze essays vragen omtrent het (conceptuele) begrip en de behandeling van etniciteit

en diversiteit in de Oudheid zelf. Het eerste essay, waar ook de titel van de bundel aan is ontleend, bespreekt wat antieke bronnen ons kunnen vertellen over het uiterlijk van de oude Egyptenaren. De auteur, Daniel Soliman, besteedt ook aandacht aan hoe vooroordelen en een eurocentrisch perspectief invloed hebben gehad op voorstelling van de oude Egyptenaren in kunst en popcultuur. Het daaropvolgende essay, geschreven door Benjamin Plomp, heeft ook huidskleur en huidkenmerken als focus, en gebruikt een passage van de Griekse dichter Theocritus als centrale bron. Andere onderwerpen die in de essays worden aangesneden zijn onder andere de notie van natuurlijke slavernij, culturele diversiteit in het Perzische Rijk, categorisatie op basis van etniciteit, en immigratie in Rome.

In deze eerste sectie wordt al snel duidelijk dat ‘interpretatie’ hét kritieke concept is in deze bundel. In de inleiding wordt dit punt ook benoemd wanneer de redactieleden stellen dat de interpretatie van een oude bron natuurlijk afhangt van de tijd en plaats waarin deze wordt bestudeerd. Echter, ook het sociale en politieke milieu waarin de onderzoeker zich bevindt heeft invloed op zijn of haar perspectief. Dat wil niet zeggen dat een interpretatie geen enkele waarde heeft. De inherente subjectiviteit van een onderzoeker is niet per se slecht zolang deze onderzoeker zich kritisch opstelt. Integendeel, het nodigt uit tot debat en houdt historici een spiegel voor. Een nieuwe, kritische blik op de benadering van de Oudheid en de assumpties die onderzoekers onbewust meedragen kan, naar mijn mening, alleen maar leiden tot innovatief onderzoek en nieuwe interpretaties van oude bronnen. De vlam van het debat zal alleen maar worden aangewakkerd, maar hier zijn historici wel aan gewend. Onze interpretatie van de geschiedenis is niet in steen gehouwen en zal altijd een onderwerp van discussie blijven. ‘Interpretatie’ als een veranderlijk concept vormt een fascinerende rode draad door de gehele bundel.

In het tweede deel ‘Identiteit en oudheidreceptie’ wordt aandacht besteed aan hoe specifieke interpretaties van de Oudheid zijn gebruikt, en misbruikt. De focus ligt hier op de periode van de 17de eeuw tot en met de 21e eeuw. De status van de klassieke Oudheid als een dominante referentiecultuur in maatschappelijke en politieke discussies wordt besproken en bekritiseerd. Ook wordt er beargumenteerd dat oudheidstudies hebben bijgedragen aan het eurocentrische wereldbeeld dat gebruikt werd om Europees imperialisme en kolonialisme te rechtvaardigen. Deze sectie levert verrassende inzichten die een interessante bijdrage leveren aan het overkoepelende debat over verschillende interpretaties van de Oudheid en de toepassing van

Boekbesprekingen

oudheidstudies. De essays laten zien hoe de invloed van de Oudheid, en onze interpretatie ervan, niet beperkt blijft tot de academische wereld, popcultuur en de kunst, maar hoe het een directe relatie heeft met onze sociaal-maatschappelijke en politieke omgeving.

De bundel sluit af met drie hoofdstukken, samengebracht onder het kopje 'Diversiteit en inclusiviteit in oudheidsonderwijs, van basisschool tot universiteit', die zich richten op de toegang tot en de benadering van de Oudheid in het onderwijs. Een Belgisch project om basisschoolleerlingen uit kansarme omgevingen Grieks te leren wordt besproken en een docent klassieke talen deelt zijn ervaringen als medeoprichter van de eerste gymnasiumafdeling in Amsterdam-Zuidoost. Ook het universitaire onderwijs blijft niet achterwege en Ewan Short van de University of Cardiff zet uit hoe daar getracht wordt om het programma minder eurocentrisch te maken. Het is een mooie, en zeer logische, afsluiting van de bundel. Als geschiedenisstudent zie ik zeker de voordelen in van het toegankelijker maken van de oudheid voor leerlingen van elke leeftijd. De leerlingen en studenten van vandaag zijn immers de onderzoekers, schrijvers, en politici van morgen. Door ze kennis te laten maken met verschillende culturen en hun invloeden geef je ze een beter inzicht in de ontwikkeling van onze moderne maatschappij, maar het toegankelijker maken en verbreden van oudheidstudies heeft meer voordelen. Het laat leerlingen zien hoe ze kritisch moeten zijn, laat ze begrijpen hoe beelden gecreëerd en gebruikt worden, en laat ze hun wereldbeeld verbreden. Daar hebben we later alleen maar profijt van.

De huid van Cleopatra vormt een fascinerende bijdrage aan het debat over inclusiviteit en diversiteit in de wetenschappen. Hoewel enige basiskennis een pre is voor een aantal van de specialistischere essays blijft de bundel als geheel goed toegankelijk voor een breed publiek. Specifieke termen en concepten worden toegelicht waar nodig en het taalgebruik is niet onnodig ingewikkeld. Voor lezers met een interesse voor de Oudheid en voor lezers die meer willen weten over de discussie rondom diversiteit en inclusiviteit in de wetenschappen is deze bundel zeker een aanrader. Het biedt kritiek en nuance en toont opnieuw dat geschiedenis altijd blijft veranderen.

Britt Postema

Kyle Harper, *Plagues Upon the Earth* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2021), eerste druk, ISBN 9780691192123, 704 pag., €33.

Eind 2021, terwijl het coronavirus nog wild om zich heen slaat, wordt *Plagues Upon the Earth* gepubliceerd door Princeton University Press. In deze uitgebreide monografie gaat oudheidkundige Kyle Harper in op de geschiedenis van de mens, onze bacteriën en de plagen waar wij door geteisterd worden. Literatuur over de geschiedenis van ziektes en plagen is bij uitstek enorm in populariteit gegroeid sinds de uitbraak van corona. Denk aan de hernieuwde populariteit van romans als *De Pest* van Albert Camus of Gabriel García Márquez's *Liefde in tijden van Cholera* en de toestroom van (populaire) wetenschappelijke publicaties over het onderwerp. Wat onderscheidt dit boek en wat maakt dit het lezen waard?

Harper heeft in 704 pagina's gepoogd een alomvattende geschiedenis van de mensheid te geven en dan met name de manier waarop wij altijd geprobeerd hebben grip te krijgen op onze omgeving van ziektekiemen. Het boek heeft daarom ook een global history aanpak met een brede geografische focus verdeeld over alle relevante tijdsperiodes. Harper verhaalt hoe het bestaan van ziektes en plagen haar oorsprong vindt in ons evolutionaire verleden. Belangrijke technologische ontwikkelingen vertellen niet alleen het verhaal van menselijke vooruitgang, maar ook van de alsmaar groeiende dreiging van allerlei ziektes. Dit is te wijten aan een fenomeen dat ook wel de 'paradox van vooruitgang' genoemd wordt. Technologische vooruitgang heeft weer vaak 'een stap terug' tot gevolg op het gebied van de collectieve menselijke gezondheid. Parasieten pogen evenals de mensheid vooruit te komen en blijven hier ook groeiend succes in boeken.

De progressie van de mens staat dus centraal in dit verhaal en hiermee dan ook allerlei belangrijke aspecten van de geschiedenis van de mensheid: zoals slavernij, het koloniale verleden, de groei van kapitalisme en de globalisering van onze wereld. De gevolgen van grote plagen en ziektes werken namelijk ook door in allerlei patronen van ontwikkeling, gezondheid, welvaart en ongelijkheid. Het boek is verder thematisch ingedeeld en bestaat uit vier delen: vuur, boerderijen, grenzen en fossielen. Deze thema's representeren de vier belangrijkste energietransities van de mensheid. Het eerste thema gaat in op de controle van Vuur en de eerste mensen. Vervolgens gaat het tweede gedeelte in op de ontwikkeling van landbouw en de domesticering van vee. Het derde gedeelte weidt uit over het verleggen van grenzen en de kolonisatie van de 'Nieuwe Wereld'. Tot slot bespreekt het vierde gedeelte de

Boekbesprekingen

werving van allerlei fossiele brandstoffen en de relatie tussen gezondheid en welvaart. De logische structuur van het boek leest erg prettig en dit maakt het boek eenvoudig te begrijpen voor een beginner in het onderwerp. Geen enkel aspect van het boek laat Harper zomaar uit de lucht vallen. Elk facet is namelijk met elkaar verbonden en alles wordt duidelijk uitgelegd en verantwoord.

De verdere opbouw van de hoofdstukken laat ook blijken dat het boek is geschreven voor leken, althans, op het gebied van moleculaire biologie en pathologie. De inleiding en het eerste hoofdstuk gaan bijvoorbeeld uitgebreid in op bacteriën, virussen en parasieten en hoe zij op microbisch niveau impact hebben op de uiteindelijke wereldgeschiedenis. Als echte alfa-student moet ik toegeven dat mijn kennis hierover niet altijd even toereikend is. Harper weet echter op eenvoudige wijze de, op het eerste gezicht, complexe materie van de wetenschap van microben, evolutie en immuniteit te verduidelijken. Een voorbeeld hiervan is dat Harper ingaat op het belang van op genoom gebaseerde fylogenie en moleculaire kloktechniek. Dit betreft de afstammingsgeschiedenis van een zekere groep organismen. Hij verduidelijkt het belang van het proces van de kloktechniek aan de hand van een vergelijking. De lezer moet zich inbeelden *Hamlet* van Shakespeare met de hand aan het overschrijven te zijn. Elke dag schrijft deze echter één letter verkeerd over in het kopieerschrift, een fout die niet wordt gecorrigeerd in de daaropvolgende kopieën: 'To be or got to be', staat er op den duur. Na honderd dagen zullen er zo'n honderd fouten in het overschrijfsel zitten en kan het naast het origineel worden gelegd. Harper legt uit dat aan de hand van het aantal fouten, in vergelijking met het origineel, de verschillen als een soort leeftijdsschatting van de kopie kunnen worden gebruikt. Hoewel iets minder eenvoudig, kan op een dergelijke manier ook de voorgeschiedenis van zekere organismen worden nagegaan. De implementatie van dergelijke vergelijkingen maakt de materie op leuke wijze eenvoudig te volgen en geeft zo een volledig beeld van de geschiedenis van de mensheid.

Harper is er niet vies van om ook de minder glamoureuze aspecten van onze geschiedenis te bespreken, zoals in het hoofdstuk "Dung and Death". Hij legt uit dat het aannemelijk is dat een van de leidende doodsoorzaken in het Romeinse Rijk waarschijnlijk problematische stoelgang is geweest. Hoewel in de moderne wereld gastro-intestinale problemen vaak niet meer dan als een ongemak worden gezien, zijn de ziektekiemen die worden verspreid via ontlasting, 's werelds oudste ecologische probleem. Een dergelijk inzicht ontbreekt vaak in de beschreven geschiedenis van besmettelijke ziektes.

Het is een informatief hoofdstuk dat vooral ingaat op ons dieet door de tijd heen, sterk beïnvloed door de agrarische revolutie en de daartoe behorende veranderingen in levensstijl en onze evolutie als mens zijnde. Harper laat zien hoe onderwerpen die ogenschijnlijk irrelevant geacht worden vanwege enige gêne, juist belangrijk zijn om in acht te nemen.

Zoals ook beschreven in de conclusie, laat *Plagues Upon the Earth* van Kyle Harper zien hoe de geschiedenis van de mens en haar ziektekiemen onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Zaken als economische groei, onderwijs en de emancipatie van vrouwen zouden wellicht geen vormen hebben kunnen aannemen in een wereld waarin wij geen grip zouden hebben op de ziektekiemen en virussen om ons heen. Eén van de recentste voorbeelden hiervan, wat nu al onherroepelijk gegraveerd staat in ons collectieve geheugen, is natuurlijk de coronapandemie en al haar desastreuze gevolgen. Dit uitgebreide boek is aantrekkelijk voor zowel bèta's als alfa's, biologen als historici, die wellicht niet al te veel weten van elkanders wetenschapsgebied. Aan de hand van allerlei voorbeelden uit de geschiedenis en de literatuur wordt nog eens benadrukt hoe belangrijk onze fysieke realiteit en gezondheid zijn, juist op globaal niveau. Een mooi overzichtswerk dat zeker het lezen waard is!

Emma de Waard
